

Türkiye'de Toplum (Köy) Kalkınması ve Şartları

Doç. Dr. Kenan Gürtan

Geri kalmış memleketlerin iktisadî kalkınması demografik, sosyal, kültürel, hukukî, idarî ve teknik tarafları olan çok veçheli, girift ve en ince teferruatına kadar düşünülerek lüzumlu tedbirlerin alınmasını zarurî kılan bir vetiredir. Kalkınma hedefine müteveccih olmak üzere bu vetirenin muhtelif veçheleri arasında âhenkli bir irtibatı sağlayacak, neticeye varılmasını kolaylaştıracak ve sür'atlendirecek muhtelif metodlar tatbik edilebilir. Bu metodların en önemlilerinden biri, toplum kalkınması (community development) metodudur. Şu halde toplum kalkınması nedir? Toplum kalkınması Birleşmiş Milletler tarafından şöyle târif edilmektedir : İnsan topluluklarının iktisadî, sosyal ve kültürel şartlarını ıslâh etmek, bütün bu toplulukların topyekûn millî bir kalkınma için iştirâklerini sağlamak maksadiyle halkın gayretlerini devletin bu yoldaki çalışmaları ile kombine ve koordine edecek bütün tedbirlerin alınmasıdır¹. Bittabi gönüllü bir iştirakin sağlanması ancak toplulukların ihtiyaç hissettiği ve uğrunda çalışmaya ve her çeşit fedakârlığa seve seve razı olacağı projelerin ele alınmasıyla mümkün olur. Bu projelerin ideal olanları, sür'atle ve başarı ile yürütülen ve aynı zamanda uzun vâdede halkın sosyal ve iktisadî gelişme bakımından davranışlarının müsbet şekilde değişmesi için zemin hazırlayan projelerdir. Yani başlangıçta öyle projeler üzerinde durulmalıdır ki, bu projeler kısa vâdede başarı ile yürütülerek halkın bilhassa iktisadî durumunda hissedilir bir ıslâhat temin edebileceği gibi bu yoldaki gayretlere muntazaman devam edildiği takdirde uzun vâdede durumlarının bâriz şekilde düzeleceği hususunda toplumda müsbet bir kanaatin yerleşmesine ve dolayısıyla bu nevi projelere daha geniş iştirakin teminine de vesile teşkil etmelidir.

1) A. G. Mezerik; Social Factors in Economic Development of Underdeveloped Countries, New York 1959, s. 20.

Toplum kalkınması mevzuunda bazı noktaların belirtilmesi meseleye vuzuh vermek bakımından faydalıdır. Şöyle ki :

Evvvelâ, geri kalmış memleketlerin ekonomileri bilindiği gibi bâriz ziraî bir karakter arzeder. Filhakika bu memleketlerin müsterek vasıfları, nüfusun büyük bir kısmının köylerde yerleşmiş olması, faal nüfusun büyük bir kısmının ziraat sektöründe toplanmış bulunması ve millî gelirin mühim bir kısmının ziraatten elde edilmesidir. Meselâ Türkiye'de son defa yapılan 1960 Nüfus Sayımı neticelerine göre nüfusun % 68,1 i köylerde yaşamakta, faal nüfusun % 74,9 u ziraat sektöründe çalışmaktadır. İklim şartlarına göre muhtelif yıllarda millî gelirin % 41 - % 53 ü ziraatten elde edilmektedir.

Köy nüfusunun yüksek nisbeti, kalkınmanın kütleyle mal edilmesi için işe köyden başlanması lâzım geldiğine ve kalkınma maksadı ile bizzat köylünün, köy toplumunun gayrete gelmesi gerektiğine en güzel delildir. Binaenaleyh toplum kalkınması denince hatıra önce köy kalkınması gelmektedir. Bu sebeple toplum kalkınması ile köy kalkınması geri kalmış ülkeler için eş mânada kullanılan terimler haline gelmiştir.

İkinci olarak, millî bir kalkınmanın şümüllü, muntazam ve devamlı olması yukarıdan aşağıya değil, aşağıdan yukarıya doğru yönelmesiyle kabildir. Diğer bir ifade ile kalkınma gayreti fertlerden ve en küçük üniteler olarak köy topluluklarından başlamalı ve bütün ekonomiye yayılmalıdır. Yukarıdan plânlaştırılan ve yönetilen kalkınma gayretlerinin beklenen tesiri ve devamlılığı sağlamadığı tecrübelerle sabittir. Gerçekten, geri kalmış memleketlerin çoğunda köy toplumunun dışından idare edilen birçok iyi projelerin tahakkukuna gayret edilmiştir. Fakat işi idare eden el çekilir çekilmez, teşebbüsün aksadığı veya tamamen akamete uğradığı, birkaç yıl sonra müsbet tesirlerinin kaybolduğu veya hiç değilse tesirlerinin beklendiği gibi yayılmadığı görülmüştür. Şüphesiz bu sözler, köy toplumunun kalkınmasında devlete bir vazife düşmediği mânasına gelmez. Bilâkis devlet, gerek kalkınmanın zeminini hazırlamak, gerek şartlarını ve vasıtalarını temin etmek suretiyle köy kalkınmasında büyük ölçüde yardımcı olur.

Devletin yardımı zarurîdir. Çünkü aşağıdaki paragraflarda etraflı şekilde inceliyeceğimiz gibi, köy toplulukları bilgi, sermaye ve teknoloji noksanlığı sebebiyle, hayat standartlarını kendi kendilerine ıslah edecek durumda değildirler. Yukarıda izah edilen sebepten dolayı devlet de bu gâyeyi yalnız başına gerçekleştiremez.

Binaenaleyh, halkın ve devletin gayretlerinin bir araya getirilmesi, sosyal ve iktisadî kalkınmayı müsait karşılıyan ve destekliyen davranışlarla imkânların birleştirilmesi, kısacası halk ile devlet arasında bu bakımdan işbirliği zarurîdir. İşte köy bölgelerinde iktisadî kalkınmayı destekliyecek olan bu işbirliği toplum kalkınması programları ile gerçekleştirilebilir. Köy halkı ile devamlı bir işbirliği tesis edilerek köylüyü kalkınmaya hazırlamak, daha müessir istih-sal-metod ve tekniklerinin pratik kıymetini yaymak, teşkilât ve elemanları ile mahallî seviyelere kadar inerek millî organizmanın âdeta hücrelerini harekete geçirmek bakımından toplum kalkınma-sı metodu geri kalmış memleketlerde gittikçe daha büyük bir rağ-bete mazhar olmaktadır.

Yurdumuzda plânlı kalkınma devresine girildiğinden beri, aktüalite kazanmış olan toplum kalkınması meselesi Köy İşleri Bakanlığının kuruluşu ve bu Bakanlığın vazifeleri mevzuundaki teşriî faaliyetler dolayısıyla ön plânda bir ehemmiyet kazanmıştır. Bununla beraber, mahdut çerçeveli resmî mahiyette bazı çalışmalar müstesna, bu mevzuda teferruatlı ilmî etüdler noksandır. Bahis mev-zuu resmî çalışmalar da toplum kalkınması bakımından mühim olan bütün meseleleri kavramadıkları gibi toplum kalkınmasının gerçek-leştirilmesi için kullanılacak vasıtalar ve tatbik edilecek metodlar bakımından tenkide açık birçok noktalar arz etmektedir². Bu sebeple tatbikat öncesi hazırlıkların son safhasına yaklaştığı bu aktüel meselede muhtelif istikametlerde gerçeklerin meydana çıkma-sına imkân verecek tahlillerin yapılmasında ve tedbirlerin araştırılmasında büyük fayda vardır.

1 — Köy topluluklarının kalkınma bakımından arzettiği mah-zurlar ve bunların lüzumlu kıldığı tedbirler:

Köylerimizin mühim bir kısmının kuruluş yeri ve nüfus bakımından arzettiği hususiyetler kalkınmayı güçleştiren faktörlerin başında gelmektedir. 1960 Nüfus Sayımı neticelerine göre Türkiye'de muhtarlık teşkilâtı kurulmuş olan köylerin sayısı 35.441 dir. Henüz muhtarlık teşkilâtı kurulmamış olan köylerin sayısı 10 bin ci-

2) Bu mevzudaki resmî görüş şu eserlerde belirtilmiştir :
DPT, Kalkınma Plânı, Birinci Beş Yıl 1963 - 1967, s. 101 - 105.
Köy İşleri Bakanlığı Kuruluş Çalışmaları, Ankara, 1964.

varında tahmin edilmektedir³. Buna göre Türkiye'deki köylerin toplam sayısı 45 bini bulur.

Bu köylerin çoğunun kuruluş yerleri sür'atli bir kalkınmaya elverişli bir durum arzetmemektedir. Pek uzun bir maziye sahip olan köylerin kuruluş yerlerinin tâyininde çok defa iktisadî faktörlerden ziyade tabiî ve tarihî - siyasî sebepler rol oynamıştır. Su taşkınlıklarından ve eşkiya baskınlarından korunmak, hattâ imparatorluk devrinde ağır mükellefiyetler yükliyen devlet elinin ulaşamıyacağı kadar ücra köşelere sığınmak gayreti ile köy toplulukları çok defa erişilmesi güç ârızalı arazide kurulmuştur. Nitekim 1939 yılında yapılan bir istatistiğe göre köylerin takriben 1/3 ünün ovalarda, 2/3 ünün ise dağlık yerlerde kurulduğu anlaşılmaktadır⁴.

Müşterek emniyet mülâhazasıyla umumiyetle toplu yerleşme şeklinin tercih edilmiş olması da köylerin kuruluş yerlerinin tâyininde tarihî - siyasî sebeplerin ağırlığını teyid eden hususlardan biridir. Kuruluş yerleri dolayısıyla köyler çok defa işlenmeye elverişli verimli araziden uzak kalmışlardır. Meskeni ile tarlası arasındaki uzaklık, köylünün toprağı ile alâkasını azaltmış, bu ikisi arasındaki gidiş - gelişler zaman kaybına sebebiyet verdiği gibi, ziraî istihsalin temeli olan toprak bir de bu sebeple devamlı bakım ve ihtimamdan mahrum kalmıştır.

Köylerimizin umumiyetle küçük ve az nüfuslu olması da sosyal ve iktisadî kalkınma bakımından mühim bir mahzur teşkil eder. Fihakika son defa yapılan 1960 Nüfus Sayımı neticelerine göre, Türkiye'de köy başına ortalama olarak 533 kişi düşmektedir. Köylerimizin 1/3 i 300 den, takriben yarısı 400 den daha az nüfuslu olup, nüfusu 1000 i aşan köylerin nisbeti % 10 u bile bulmamaktadır⁵.

Köylerde fert başına düşen ortalama gelir seviyesi hakkında sıhhatli rakkamlar yoktur. Son nesredilen nüfus ve millî gelir rakamları muvacehesinde köylerde fert başına yıllık ortalama gelirin 1960 yılında 1018 TL. olduğu tahmin edilebilir⁶. Ortalama nüfus

3) Ömer Celâl Sarc; Türkiye Ekonomisinin Genel Esasları, İstanbul, 1949, s. 186.

Halûk Cillov; Türkiye Ekonomisi, İstanbul, 1962, s. 83.

4) Ömer Celâl Sarc; Zikredilen eser, s. 190.

5) Kaynak : 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No. : 452, S. XXXVI.

6) Bu rakam, ziraî gelirler köy nüfusuna bölünerek bulunmuştur.

sayısı nazara alınır, köy başına düşen yıllık ortalama gelirin 550 bin lira civarında bulunduğunu anlaşıyor.

Bu rakamlar köylerimizin iktisadî imkânlarının ne kadar mahdut olduğu hususunda iyi bir fikir verebilir. Gerçekten bunların çoğu geçimini güç temin edebilen ve asgarî yaşama seviyesinde bulunan köyledir. Binaenaleyh kendi imkânlarıyla kalkınmaları bahis mevzuu değildir. Çünkü bu kadar dar gelir hudutları içinde kalkınma maksadiyle yatırım masraflarını karşılayacak çapta bir tasarrufta bulunmaları imkânsız denecek kadar güçtür.

Bu durumda köy kalkınmasında devletin inisiyatifi ele alması zarureti ortaya çıkmaktadır. Ancak köylerin bugünkü kuruluş ve bünyeleri muvacehesinde köy kalkınması için devlet eliyle girişilecek teşebbüslerin istenildiği gibi verimli olması da beklenemez.

Çünkü her şeyden evvel köylere bugünkü durumlarında yatırım yapılması yatırım kaynaklarının bir nevi israfı olur. Nüfusun azlığından dolayı kâfi genişlikte sürüm ve satış yapamayacağı için rasyonel olamayacak bazı teşebbüslerden sarfınazar, yol, okul, içme suyu ve elektrik gibi hayatî ve medenî ihtiyaçların karşılanmasında ilk adımı teşkil eden alt-yapı yatırımlarının yapılmasında iktisadî prensibine riayet edilmek isteniyorsa nüfus unsurunun dikkatle gözönünde bulundurulması gerekir. Filhakika, bir köye alt-yapı için yapılan yatırım masraflarının çoğu, o köyün nüfusundan az çok müstakildir. Diğer bir ifade ile, bir köye yapılan karayolunun veya içme suyu tesislerinin maliyeti, o köyün nüfusuna göre pek değişmez. Vaziyet böyle olunca, alt-yapının nüfusa nisbetle küçük köylerde büyük köylerdekine nazaran daha pahalıya mal olduğu anlaşılır. Şu halde, köylerin küçüklüğü nüfus başına alt-yapı yatırım masraflarını arttırıcı, köylerin büyüklüğü ise bu masrafları azaltıcı bir faktördür. Binaenaleyh bir memleketteki köyler ne kadar dağınık ve ne kadar ufak çapta ise o memlekette ihtiyaç duyulan alt-yapı yatırımlarının yükü o kadar ağırdır. Oysa, bu dağınık ve küçük köyler az sayıda büyük köyler halinde birleştirilebildiği nisbetle alt-yapı yatırımlarından tasarruf temin edilmiş olur. Türkiye gibi yatırıma elverişli meblâğların pek mahdut olduğu bir memlekette bu noktaya hususî bir dikkat göstermek icap eder.

Maamafih mesele, alt-yapı yatırımlarının yalnız maliyetini düşürmek bakımından değil, müessiriyetini arttırmak bakımından da ehemmiyet arz etmektedir. Çünkü, alt-yapıya tahsis edilen meblâğlar küçük köylerde dağınık bir şekilde değil de büyük bir iskân ünitesinde topluca kullanılırsa aynı parayla daha verimli tesisler

kurulabilir. Dolayısıyla bunlardan daha çok sayıda kimsenin daha iyi bir şekilde faydalanması imkân dahiline girer.

Bu durumda kalkınmanın hızlanacağı tabiidir. Zira yol, elektrik, içme suyu, okul gibi alt - yapı yatırımları ile gelir seviyesi arasında müsbet bir korelasyon vardır⁷. Yani alt - yapı yatırımlarının, meselâ köyün irtibatını sağlayacak karayolunun ve ilk okulun noksanlığı o köyde gelirin de düşük bir seviyede kalmasına yol açar. Köyde okul olmadığı için ilk tahsil bile yapamıyan bir çiftçinin ziraatte verimi, dolayısıyla geliri arttıracak usulleri öğrenip benimsemesi ve tatbik etmesi güç olduğu gibi ziraat dışı sektörlerdeki iş imkânlarını takip etmesi de zordur.

Oysa, 1960 Köy Anketi neticelerine göre Türkiye'de 15.636 muhtarlıkta henüz ilk okul yoktur. Bu rakkam, bütün muhtarlıkların % 44,2 sine tekabül etmekte ve 18,9 milyon köylüden 5,1 milyonu yani % 27 si çocuğunu kendi köyünde okutmak imkânından mahrum bulunmaktadır⁸.

İlk okuldan mahrum köylerin % 78 inin 400 den daha az nüfuslu yerler olması, nüfusa nisbetle maliyetin yüksekliği sebebiyle, umumiyetle küçük köylerde alt - yapı yatırımlarına gidilemediğini gösterir.

Durum yalnız okul mevzuunda değil, karayolu, elektrik, içme suyu ve diğer alt - yapı mevzularında da böyledir. Yani küçük köylerde iktisadî olmadığı için bu tesisler kurulamamaktadır.

Bütün bu mülâhazalardan sonra bir taraftan kuruluş yerlerinin düzensiz ve elverişsiz, diğer taraftan nüfusunun pek az olması sebebiyle bir kısım köylerin yerlerinin rasyonel esaslara göre değiştirilmesine, diğer bir kısım köylerin ise birleştirilmesine kat'î zaruret olduğu anlaşılmaktadır. Bittabi bu birleştirme ve yeniden yerleşme teşebbüsü plânlı bir şekilde ve ikisi bir arada ele alınmalıdır. Köylerin yeniden kuruluşu esnasında yerleşme yerlerinin en sür'atli kalkınmayı mümkün kılacak tarzda seçilmesi esas prensip olmalıdır. Alt - yapının tamamlanması, eğitim v.s. gibi meseleler köylerin yeniden kuruluşunu takiben ele alınacağı için toplum kalkınmasında ilk safhanın köy kuruluşu olacağı tabiidir.

Beş Yıllık Kalkınma plânının ilgili kısmında «İlk beş yıllık plân döneminde toplum kalkınması programlarının bütün illeri içi-

7) C. E. Bishop and W. D. Toussaint; Introduction to Agricultural Economic Analysis, New York 1958, s. 252.

8) Kaynak : İstatistik Yılıhı 1960 - 1962, s. 231.

ne alması için gerekli tedbirlere başvurulacak, 1967 - 1977 döneminde ise toplum kalkınması programları bütün köyleri içine alacak şekilde uygulanacaktır.»⁹ dendiğine göre, 1967 ye kadar geçecek zaman toplum kalkınması programları için bir hazırlık devresi olacaktır. İşte bu müddet zarfında toplum kalkınması programlarına bir esas olmak üzere köylerin kuruluş yerlerinin yeniden tesbiti ve o yerlere nakilleri, dağınık ve çok ufak köylerin birleştirilmesi gibi hususlar ilk işler olarak ele alınabilir.

2 — Toprak Reformu:

Evvelce de bir vesile ile işaret edildiği gibi, Türkiye'de faal nüfusun % 75 gibi oldukça büyük bir kısmı ziraat sektöründe çalışmaktadır. Buna mukabil arazinin ârızalı oluşu, jeolojik yapısı ve iklim şartlarından dolayı ziraate elverişli arazi sahası dardır. Bu sebeple nüfusun toprak üzerindeki tazyiki başlıca millî meselelerimizden birini teşkil etmektedir. Ziraate elverişli arazi sathı genişletilemediğine göre nüfus artışı dolayısıyla toprak üzerindeki tazyik her yıl ortalama % 3 nisbetinde artıyor, demektir. Bir taraftan artan nüfusu beslemek için ziraat istihsali arttırmak, diğer taraftan bu nüfusa istihdam sahası temin etmek ziraatin hâlihazır organizasyonu içinde halledilmesi güç meseleler olduklarından ziraat kalkınmamızda toprak reformunun hususî bir yeri vardır.

Toprak reformu, toprak yetmezliğine karşı basit bir toprak dağıtımından ibaret değildir. Toprak reformu, topraksız veya toprağı kâfi gelmiyen çiftçilere bir miktar toprak verilmesini de tazammun etmekle beraber, toprağın daha rasyonel ve verimli bir şekilde işlenmesi, yani ziraat verimin ve istihsalin belirli şekilde artırılması için lüzumlu tedbirler manzumesi olarak mütalâa edilmelidir.

Demokratik rejimlerde ziraatin cebri yollardan reorganizasyon ve modernizasyonu bahis mevzuu değildir. Mühim olan, bu gayeye demokratik yollardan ve gönüllü bir işbirliği tesis ederek varabilmektir. Toprak reformu, köy kalkınması ile kombine edilerek yürütülebildiği nisbette bu gayeyi gerçekleştirecek bir vasıta olabilir. Bununla beraber, toprak reformu hemen her yerde bazı sosyal grupların muhalefeti ile karşılaşır. Bilhassa büyük toprak sahipleri mevcut sistemin muhafazası için siyasî nüfuz kullanarak direnirler. Maamafih Türkiye'de büyük toprak mülkiyeti nisbeten mahdut öl-

9) Kalkınma Planı, Birinci Beş Yıl, s. 105.

güde kaldığı ve dağıtımına tâbi tutulacak topraklar daha ziyade devlet arazisi olduğu için toprak reformuna karşı büyük ölçüde ve tesirli bir muhalefet bahis mevzuu olamaz.

1945 den beri tâdilleriyle yürürlükte bulunan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, rasyonel bir şekilde işletilmeyen 2000 dönümden yukarı şahıs topraklarının kamulaştırılabileceği esasını kabul etmiş olduğu¹⁰ ve aynı esasın yeni toprak reformu kanununda da benim senmesi kuvvetle muhtemel bulunduğu için bu limitin üstündeki toprakları büyük mülk telâkki ederek yurdumuzda büyük toprak mülkiyetinin toprak dağıtımı bakımından önemini araştırabiliriz.

4.3.1961 tarihinde şahıslara ait 1000 ve daha yukarı dönüm genişliğindeki çiftlikler hakkında yapılan bir anketin verdiği neticelere göre Türkiye'de 2000 dönümü aşan hususî çiftliklerin sayısı 1362, bunların kapladıkları mecmu toprak sahası ise 8,2 milyon dönümdür¹¹. Bunların münhasıran tarla ziraati ile meşgul oldukları kabul edilse bile, memleketteki bütün tarlalar yüz ölçümüne nisbeti % 3,6 dan ibaret kaldığı anlaşılır. Bu nisbet, 1000 dönümü aşan bütün hususî çiftlikler büyük mülk telâkki edilerek hesaplandığı takdirde, yine % 4,8 i geçmediği görülür. Bu durum muvacehesinde Türkiye'de aşırı derecede bir büyük toprak mülkiyeti probleminin mevcudiyeti iddia edilemez.

Bu rakamlar, toprak reformu tatbikatında, toprak dağıtımında ağırlık merkezinin devlet arazisine kayacağını gösterir. Çünkü şimdiki duruma göre 2000 dönümü aşan büyük hususî mülklerin beherine ortalama olarak 6040,2 dönüm arazi düşmektedir. Bunların 2000 dönümü aşan kısmı kamulaştırılırsa, yekûn olarak 5,5 milyon dönüm arazi kamulaştırılmış olur. Beher aileye 100 dönüm hesabı ile bu kadar arazi ancak 55 bin aileyi topraklandırabilir. Oysa, yalnız topraksız çiftçilerin sayısı 300 binin üstündedir. Ayrıca, 100 dönümden az toprağa sahip oldukları için iklimin kuraklığı ve toprağın verimsizliği sebebiyle toprağa muhtaç addedilmesi gereken 2,7 milyon çiftçi olduğu tahmin edilebilir¹².

Bu rakamların mukayesesi, büyük hususî mülklerin 2000 dönümü aşan kısmının kamulaştırılmasıyla ihtiyacın ancak cüz'î bir kısmının karşılanabileceğini, ihtiyacın asıl büyük kısmının ise dev-

10) 1945 tarih 4753 sayılı kanunun ve 1950 tarih 5618 sayılı kanunun 16. maddeleri.

11) Kaynak : Aylık İstatistik Bülteni, No. 91, s. 139.

12) 1963 Genel Tarım Sayımı Örnekleme Sonuçları bu hususta umumî bir fikir vermektedir.

let ve müşterek köy arazisinden karşılanması gerektiğini göstermektedir.

Esasen 1945 den beri yürürlükte bulunan Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun tatbikatı da bu yolda olmuştur. Bu kanuna istinaden dağıtılan toprakların % 35 i devlet, % 60 ı müşterek mer'a arazisi olup, ancak % 5 i kamulaştırma ile elde edilmiştir. Kamulaştırılarak dağıtılan arazinin de büyük kısmı vakıflara, özel idare ve belediyelere ait topraklar olup, kamulaştırılan hususî şahıs arazisi bahse değmeyecek kadar azdır.

Yeni kanunun tatbikatında da ağırlık merkezinin devlet ve müşterek mer'a arazisine kayacağını böylece tesbit ettikten sonra hatıra hemen şu sual gelmektedir : Acaba bahis mevzuu devlet arazisi toprak dağıtımına müsaade edecek kadar geniş midir? Son yıllarda yapılan tahminler, Türkiye'de tarla olarak kullanılan arazinin artık hududuna vardığını, ziraî bakımdan kabili istifade toprak kalmadığını, hattâ tarla olarak kullanılan bir kısım verimsiz toprakların tekrar mer'a haline getirilmesinin millî ekonomi bakımından daha isabetli olacağını göstermektedir¹³. Buna istinaden memleketimizde ziraate elverişli toprakların zâten işlendiğini, binaenaleyh, ekim sahasını genişletmenin mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Şu halde, toprak reformunun ziraat sahasını genişletmek gibi bir tesiri olmayacaktır. Diğer bir ifade ile, toprak reformu bugünkü genel tarla yüzölçümü içinde yapılabilecek, yani hâlen tarla olarak kullanılan devlet ve bir kısım şahıs topraklarının dağıtılması şeklinde tecelli edecektir. Dağıtımâ tâbi tutulabilecek şahıs toprakları hakkındaki tahliller ve bunların toprak yetmezliğini gidermek hususundaki tesir derecesi yukarıda belirtilmiş olduğundan, şimdi cevabını araştırdığımız sorunun özünü teşkil eden devlet arazisi ile ilgili tahlillere geçelim.

Mevcut istatistiklerden çıkan neticeler, hâlen işlenmekte olan genel tarla yüzölçümü içinde devlet arazisinin mühim bir yekûn tuttuğunu göstermektedir. Filhakika Türkiye'de tarla sahası 1949 yılında 13,3 milyon hektar iken 1956 ya kadar çok sür'atli, bu tarihten sonra tedricî bir artış göstererek 1963 yılında 23,9 milyon hektara varmıştır. Buna göre, 14 sene zarfında munzam olarak 10,6 milyon hektarlık saha tarla haline getirilmiştir.

13) Kenan Gürtan; Türkiye'nin ziraî kalkınması, İktisat ve Maliye, 15 Aralık 1959, s. 504.

Kalkınma Planı, s. 179 - 180.

Şimdi, tarla sahasına ilâve edilen bu toprakların kimin mülkiyetinde bulunduğunu araştıralım. Bunu kat'î olarak tesbite imkân verecek teferruatlı istatistikler maalesef mevcut değildir. Maamafih, bazı bilgilere istinaden bu hususta umumî bir neticeye varılabilir.

1963 yılı sonuna kadar Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gereğince takriben 1,8 milyon hektarlık devlet arazisi dağıtılmıştır. Dağıtılan bu toprakların tamamen tarla olarak kullanıldığı farzedilirse, tarla sahasında kaydedilen 10,6 milyon hektarlık genişlemenin 1,8 milyon hektarlık kısmının bu Kanun yolu ile hususî mülk haline gelen devlet arazisi olduğu neticesine varılır. Geriye kalan takriben 9 milyon hektarlık kısmın durumuna gelince; bunun, evvelce boş tutulduğu halde bilâhare işlenmeye başlanan şahıs toprakları olduğu söylenemez. Çünkü, ziraî toprakların büyük kısmının küçük mülkiyet halinde bulunduğu ve çiftçinin hemen hemen yegâne geçim kaynağının toprak olduğu gözönünde tutulursa, toprağın % 40 gibi bir kısmının 1949 yılına kadar boş bırakıldığı ve bu tarihten sonra ekime açıldığı şeklindeki bir düşünce realiteye uygun düşmez. Bu durum muvacehesinde 1949 dan sonra, tarla sahasına ilâve edilen toprakların 9 milyon hektarlık kısmının, hususî şahıslar tarafından işgal edilerek ekime açılan devlet ve müşterek köy arazisi olduğu kabul edilebilir. Ziraî mülkiyet ve ekiliş hakkında mevcut rakamların mukayesesi de bu izah şeklini teyid etmektedir. Buna göre, son on beş yıl zarfında şehirlerdekine paralel olarak ziraat arazisinde de, tâbir câiz ise, bir gecekonduculuk temayülünün belirmediği söylenebilir. Yani bu müddet zarfında kısmen orman, fakat bilhassa mer'a şeklindeki devlet arazisi hususî şahıslar tarafından işgal edilerek tarla haline getirilmiştir.

İşte, toprak reformu ile dağıtıma tâbi tutulabilecek olan arazi esas itibariyle bu 9 milyon hektarlık tarla sahasıdır. Toprağa muhtaç çiftçi ailelerinin sayısı yuvarlak bir ifade ile 3 milyon olduğuna göre, 9 milyon hektarlık devlet arazisi bu kadar çiftçi ailesi arasında dağıtıldığı takdirde herbirine ortalama olarak 30 dönüm arazi düşer. Bu, şüphesiz, hâlihazır duruma nazaran büyük bir ferahlama olacağını ifade etmekle beraber, toprağın kalitesi ve Anadolu'nun kurak şartları muvacehesinde tam tatmin edici bir netice teşkil etmez. Bu sebeple, toprak reformunu mücerret olarak mütalâa etmeyip, lüzumlu tedbirlerle tamamlamak mecburiyeti vardır.

Bütün bu tahlillerden anlaşılacağı üzere Türkiye'de asıl problem, son derece kesif bir çiftçi kütlelerinin ziraate elverişli mahdut

topraklar üzerinde toplanmış olmasıdır. Binaenaleyh, toprak reformu zarurî olmakla beraber, lüzumlu sosyal ve iktisadî tedbirlerle kombine edilmedikçe beklenen müsbet tesirleri meydana getiremez. Bilhassa nüfus tazyikinin ağır olduğu bölgelerde ziraî nüfus fazlasına alternatif istihdam imkânları temin etmek şarttır. Bu yapılmadığı takdirde, çiftçi başına düşen ortalama ziraat sahasını tam bir ferahlık getirecek tarzda genişletmek mümkün olamayacaktır.

Bilindiği gibi ziraî gelişmede ekim sahası kadar hektar randımanları da önemlidir. Toprak reformu topyekûn ekim sahasında bir genişleme tevliid edemese bile, bilhassa şu sebeplerden dolayı, işlenen toprakların bugünküne nazaran çok daha verimli hâle getirilmesini temin edebilir :

a) Yukarıda da belirtildiği gibi hâlen çiftçilikle işgal edenlerin mühim bir kısmı işledikleri toprakların maliki değil, sağilidirler. Yani bir kısım çiftçiler devlet arazisini işgal ederek ekip biçmektedirler. Mülkiyet hakkına dayanmayan böyle fiilî bir durumun hukukî teminatı olmadığı için, bu toprakların devamlı bir bakım ve ihtimamla, ağır sermaye masraflarına katlanarak işlenmeyeceği, binaenaleyh veriminin düşük kalacağı aşikârdır. Halbuki aynı toprak dağıtımâ tâbi tutulup, çiftçinin tapulu mülkü haline gelirse, bir de müessir bir kredi yardımı yapılabilirse, çok daha verimli bir şekilde işletileceği tabiidir.

b) İklim şartlarından dolayı hâlen tarla arazisinin her sene ortalama 1/3 i nadasa bırakılmakta, yani bu nisbette tarla arazisine fiilen ekim yapılamamaktadır. Toprak reformu, sulama, gübreleme v.s. gibi modern metodların da tatbikini kavrayacak bir ziraî reform şeklinde gerçekleştirilebilirse, ekim sahası fiilen bu nisbette genişliyeceği gibi, ekilen bütün topraklarda verimin de yükseleceği tabiidir.

c) Hâlen toprakların büyük kısmı küçük, hattâ cüce işletme şeklinde olduğundan rasyonel esaslara göre işletilmemektedir. Her çiftçi az çok yeter genişlikte toprağa sahip kılındığı ve kooperatif şeklinde teşkilâtlandırıldığı takdirde, makine ile ziraat gibi modern metodların tatbiki imkân dahiline gireceğinden verimin ve istihsalin artması mümkündür.

Bütün bunlara ilâveten toprak kiracılığının, toprağın devamlı bakım ve ıslahını temin edecek, istihsalin bol sermaye ile yapılma-

sını mümkün kılacak, toprak verimini arttıracak şekilde tanzimi ve çiftçinin verimi arttıracak modern ziraat usullerini tatbik edebilmesi için ziraat kredilerin daha müessir hâle getirilmesi zarurîdir.

Nihayet, ideal bir şekilde hazırlanmış olsa dahi millî ekonomiye faydalı olabilmesi için böyle bir kanunun iyi bir şekilde tatbik edilmesi gerekir. 1945 yılında yürürlüğe giren Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu da aynı ümitlerle hazırlanmıştı. Fakat tatbikat o kadar yavaş ve aksak yürümüştür ki, kanundan beklenen fayda hâsıl olmamıştır. Filhakika bu kanuna göre 1947 den 1963 yılı sonuna kadar yani 16 yıl zarfında ancak 5443 köyde çalışılmış, 360.762 aileye cem'an 18.078.837 dönüm toprak dağıtılabilmektedir. Bu hesaba göre, kanundan faydalanabilen aileler toprağa muhtaç bütün çiftçi ailelerinin sadece % 12 sini teşkil etmekte ve bunlardan herbirine ortalama olarak 50 dönüm arazi verildiği anlaşılmaktadır.

Yalnız toprak dağıtmak da kâfi değildir. Ziraat faaliyetine geçilebilmesi toprak üzerinde gerekli ıslahatın yapılmasıyla, bu ise kredi temin etmekle mümkündür. Oysa, toprak dağıtılan ailelerin ancak % 20 si böyle kredilerden pek kifayetsiz ölçüde faydalanabilmiş, bunlardan beher aileye ortalama olarak ve bir defaya mahsus olmak üzere 443 liralık kuruluş ve onarma kredisi ile 254 liralık yıllık işletme kredisi verilebilmiştir¹⁴.

Bir taraftan dağıtılan topraklar kötü kaliteli ve verimsiz, diğer taraftan kredi yardımları sembolik mahiyette kaldığından, toprak alan ailelerden çoğu bu güç şartlara tahammül edememiş, ya toprağı satarak veya kiraya vererek kendilerine başka iş sahaları aramışlardır.

Bu itibarla aynı hatalara tekrar düşülmemesi, Toprak Reformu Kanununun yalnız toprak dağıtımını değil, toprağın azamî verimle işlenmesi için lüzumlu bütün şartları ve imkânları da temin eden bir küll olarak çıkması ve çıktıktan sonra dikkat ve titizlikle tatbiki şâyanı temennidir.

3 — Toprak Mülkiyeti ve Miras Hukuku:

Köy kalkınması için toprak mülkiyetinin önemi ve çiftçi işletmesinin fizik ve teknik meseleleri yanında hukukî problemlerinin de çözülmüş olması lüzumu aşikârdır. Bu nokta umumiyetle kabul

14) Türkiye Çiftçi Teşekkülleri Federasyonu; Toprak Reformu, Yayın No. 11, 1964, s. 53 - 54.

edilmekle beraber bu hukukî meselelerin mahiyeti ve çözüm şekilleri üzerinde ciddiyetle durulmamıştır¹⁵.

Toprak mülkiyeti hukukî yönden çok veçheli bir meseledir. Köy ve toplum kalkınması bakımından üzerinde asıl durulması lâzım gelen husus, ziraî topraklarda veraset rejimidir. Çünkü, ziraî faaliyetin iktisadî prensiplere uygun bir şekilde yürütülmesine tesir eden işletme cesameti ve bu cesametın menfî neticeler doğuracak istikamette değişmesi çok defa veraset rejiminin bir neticesidir. Bu bakımdan ziraatte veraset rejimi toprak reformu kadar önemlidir. Çünkü bugün bir köylü işletmesi dağıtılacak toprakla ne kadar yer derecede toprağa sahip kılınırsa kılınırsın, bir kaç nesil sonra veraset yolu ile bu toprak gene ait olduğu aileleri besliyemeyecek kadar küçük parçalara bölünmüş olacaktır.

Bilindiği gibi memleketimizde hususî eşhas elinde bulunan toprakların büyük bir kısmı küçük, hattâ cüce mülkiyet şeklindedir. Bu durumun büyük kısmı itibariyle ziraî toprakların tâbi olduğu veraset rejiminin bir neticesi olduğu inkâr edilemez. Zâten dar bir toprağa sahip olan çiftçinin ölümü halinde bu toprak mirasçıları arasında paylaşılmakta, ziraî işletmeler nesilden nesile parçalanarak büsbütün küçülmektedir. Bunun, sosyal ve iktisadî bakımdan mühim mahzurları olduğu kabul edilmelidir. Her şeyden evvel küçük işletmeler rasyonel esaslara göre çalışamazlar. Küçük bir toprak parçasının temin edilebildiği ve çok defa sahibinin geçimine bile kâfi gelmeyen dar gelir hudutları içinde çiftçinin toprağını ıslah, gübreleme, makineleşme gibi verim artırıcı modern ziraat metodlarını tatbik edemeyeceği aşikârdır. Bu ise çiftçinin daimî surette düşük bir hayat seviyesinde kalmasına, ziraatin en geri metodlarla yapılmasına yol açar.

Diğer taraftan yaşanamiyacak kadar dar bir toprak parçası, köylüyü birçok hallerde ya ortakçı veya ırgat olarak başkasının toprağında çalışmaya zorlamakta, ya muvakkaten şehirlere göç ederek bazı sanayi kollarında yardımcı gelir teminine sevketmekte veya köyü büsbütün terketmesinde âmil olmaktadır. Son yıllarda şehirleşme temayülünün hızlanmasında, diğer faktörler meyanında toprak yetmezliğinin ve verimsizliğinin de hiç şüphesiz büyük rolü olmuştur.

15) Köy İşleri Bakanlığı Kuruluş Çalışmaları adlı rapor, s. 34 - 35. Bu meselenin önemine temas etmekle beraber çözüm şekli üzerinde durmamıştır.

Ziraî toprakların rasyonel bir işletme kurulmasını güçleştirecek kadar parçalanmasına bugüne kadar seyirci kalınmıştır. Toplum kalkınmasının tahakkuku ve memleket ziraatinin geleceği bakımından mahzurlu olan bu durumu iki istikamette sevkedilecek tedbirlerle ıslah etmek yolları araştırılabilir : Evvelâ, miras hukukunda yapılacak münasip tadilâtle ziraî toprakların daha fazla parçalanmasının önüne geçilebilir. Meselâ, aile işletmesinin devamını sağlayacak bir şekli düşünülebilir. Nitekim Medenî Kanununun 597. ve 598. maddeleri ziraî malların mirasında bu maksatla istisnâî hükümler koymuştur. Toprak reformu teşebbüsü muvacehesinde bu hükümler ihtiyaca göre takviye ve tevsi edilebilir. Bittabi bu tedbir ileriye mâtuftur, bugünkü durumu ıslah edemez.

Bugünkü durumun mahzurlarını bertaraf edecek tedbirler ayrıca düşünülmelidir. Kendi başlarına rasyonel çalışamıyan, modern istihsal metodlarını tatbik edecek yatırımları yapamıyan küçük çiftçiler kooperatifler halinde birleştirilmeli, müessir bir kredi yardımı ile desteklenecek bu kooperatifler verimi yükseltecek metodların tatbikinde küçük çiftçilere önyak olmalıdır.

4 — Köy Kalkınmasında Eğitimin Önemi:

Köy kalkınmasını tahakkuk ettirecek olan unsur, birinci plânda beşerî unsur, yani bizzat köylüdür. Bu itibarla köy kalkınması plânlaştırılırken, üzerinde ilk durulacak meselelerden biri, beşerî unsurun bu çok veçheli teşebbüse hazırlanmasıdır. Köy kalkınmasının mânası, lüzum ve ehemmiyeti hususunda köylünün aydınlatılması, ikna edilmesi, kalkınma için lüzumlu nazarî, fakat bilhassa pratik bilgilerle teçhiz edilmesi, halledilmesi gereken müşkül problemlerdir.

Bu engelin aşılmasındaki rolünden dolayı, eğitim dâvası kalkınmada ön plâna geçmekle beraber, köy eğitimi hususunda neler yapılabileceği veya neler tasarlandığı hususunda sarih bir işaret yoktur¹⁶. Bütün gayret, Köy İşleri Bakanlığının dört esas ünitesinden biri olarak düşünülen araştırma ve eğitim ünitesine Bakanlığın kuruluşuna kadar diğer Bakanlıklara bağlı olarak eğitim yapan teşekküllerden hangilerinin bağlanması gerektiği noktasına teksif edilmiş, fakat asıl önemli olan toplum kalkınması maksadına mâtuf köy eğitimi programı ihmal edilmiştir. Oysa, kalkınma fikrinin aşılınması, halkın bu hususta uyandırılması daha küçük yaşlarda

16) Köy İşleri Bakanlığı Kuruluş Çalışmaları, s. 38 ve 42.

ilk öğretimle başlamalı, teknik eğitim ve halk eğitimi yolu ile devam ettirilmeli, bu maksatla konferans, radyo konuşmaları, hattâ dinî öğütlerden faydalanılmalıdır. Çünkü bilhassa yetişkinleri okul dışı vasıtalarla uyandırmaktan başka çare yoktur.

Kalkınmanın temeli eğitim, eğitimin de esası ilk öğretimdir. Bu gerçeğe rağmen ve yıllar önce ilk öğretim seferberliği ilân edildiği halde köylerimizin hâlâ mühim bir kısmı ilk okuldan mahrumdur. 1960 Köy Anketi ilk okulu olup olmadığına göre köylerimizin durumu hakkında şu enteresan neticeleri vermiştir :

	<i>Muhtarlık sayısı</i>	<i>%</i>	<i>Nüfus</i>	<i>%</i>
İlkokulu olan köyler	19.587	55.4	13.745.730	72.7
İlkokulu olmayan köyler	15.636	44.2	5.092.025	27.0
Bilinmiyen	159	0.4	68.965	0.3
	35.382	100.0	18.906.720	100.0

Kaynak : İstatistik Yılığ 1960 - 1962, s. 231.

Görülüyor ki köylerimizin ancak % 55 inde ilk okul vardır, geri kalan % 45 inde yoktur. Okulsuz köylerin çocukları her ne kadar okulu bulunan civar köylerde okuyabilirlerse de kışların şiddetli, yol ve ulaşım imkânlarının pek dar olduğu bölgelerde bunun mümkün olamayacağı aşikârdır. Bu çeşit sıkıntılar bahis mevzuu olmayıp, okulsuz köyün bütün çocukları civar köylerde okumak imkânını bulsalar bile, bir okulun köy hayatına getireceği yenilik, ışık ve sosyal hayatıyet inkâr edilemez. Okuma - yazma öğrenmeyi çok kolaylaştıran harf inkılâbından beri kırk yıla yakın bir zaman geçtiği halde yurdumuzda okur - yazar nisbetinin hâlâ arzu edildiği gibi yükselememiş olmasında bu okulsuz köylerin şüphesiz büyük rolü vardır. Bu sebeple eğitim bahsinde ilk hedef, her köye bir ilk okul açılması olmalıdır. Yukarıda birinci paragrafta incelendiği gibi çok küçük köyler birleştirilip, daha az sayıda büyük köyler haline getirilebildiği takdirde her köye bir ilk okul prensibi daha kolay ve daha kısa zamanda gerçekleştirilebilir.

Köy ilk okullarında tatbik edilmekte olan öğretim sistemine gelince, bugünkü ders müfredatı kalkınma bakımından en verimli

şekle getirilecek tarzda tâdil edilebilir. İlk öğretimin bilhassa son yıllarında kalkınma mevzuundaki pratik bilgilere geniş yer verilmesi bu bakımdan isabetli bir hareket olur. Bittabî bununla iktifa edilmeyip, bilhassa yetişkinleri ziraî mevzularda eğitmek üzere kısa süreli gezici kursların tertibi son derece faydalıdır.

Köylerde halkın kalkınma gayretlerine kendiliğinden iştirâki, şüphesiz, kalkınmanın sür'atle gerçekleştirilmesine yardım edeceği için varılması gereken bir hedef olmalıdır. Fakat bu hedefe varılması şu üç şartın tahakkukuna bağlıdır :

- a) Müessir bir eğitim sisteminin kurulması,
- b) Köylerde asgarî bir alt - yapının gerçekleşmesi,
- c) Köylü gelirinun yükselmesi.

Devlet, önümüzdeki yıllarda toplum kalkınması mevzuunda evvelâ ilk iki şartın tahakkukuna gayret etmelidir. Üçüncü şart, bunlara bağlı olarak nasıl olsa gerçekleşecektir. Köylerimiz iktisadî bakımdan zaten büyük imkânsızlıklar içindedir. Bilgisizlik de buna inzımam edince, köylünün kendiliğinden gayrete gelmesi beklenemez. Binaenaleyh bu şartlar gerçekleştiği takdirde toplum kalkınması için büyük bir merhale aşılmış, halkın kalkınmaya kendiliğinden iştiraki sağlanmış olur.

5 — Köy Liderleri:

Köy kalkınmasında eğitim işi kadar mühim olan diğer bir mesele, toplum kalkınması plânlarının tatbikinde köylüye önderlik edecek, onun iştirâkini sağlayacak liderlerin bulunması, seçilmesi ve yetiştirilmesidir. Zira kalkınmada toplumu sürükleyecek olan liderin rolü bir lokomotiften farksızdır.

Lider bahsinde şu iki şık bahis mevzuu olabilir :

- a) Liderin idarî bir sıfatı bulunmıyan, sırf kalkınma işi ile ilgili bir kimse olarak düşünülmesi,
- b) Köy liderinin hem köy muhtarı, hem de kalkınma işinin önderi olması.

Birinci ve ikinci şıkkın fayda ve mahzurları tartıldığı zaman ikinci şekle göre lider yetiştirilmesinin bünyemize daha uygun olacağı neticesine varılır. Bunun mantıken de böyle olması icap

eder. Zira köy muhtarı, topluma her bakımdan önderlik etmek üzere bizzat toplum tarafından seçilmiş bir lider olarak mütalâa edilmelidir.

Birinci şekle uygun lider yetiştirildiği takdirde bunun köy muhtarı ile sık sık ihtilâfa düşeceğine şüphe yoktur. Esasen şimdiye kadar tatbikat, köyde lider sayısı çoğaldıkça işlerin karıştığını göstermiştir. Köylerimizin bugüne kadar geri kalmasında köy öğretmeni ile köy imamı arasındaki ziddiyetin büyük rolü olduğu unutulmamalıdır. Birçok yerlerde köy halkı iki gruba bölünmüş olarak daimî çekişme halinde bulunduğundan, köy hayatında müsbet bir ilerleme olmamıştır. Aynı durumun köy kalkınması programlarının tatbikinde de ortaya çıkmasına müsaade edilmemelidir. Çekişmeleri önlemek için bütün sıfatları aynı şahsın uhdesinde toplamaya imkân olmadığına göre lider durumunda olacak köy muhtarı ile öğretmen ve imamın elele vererek aynı gaye uğrunda çalışmalarını temin edilmelidir. Gerçi bu gaye uzun vâdede eğitim yolu ile kendiliğinden gerçekleşecektir. Fakat kısa vâdede bu yolda bazı tedbirlerin alınması zarurîdir.

Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta, köylü kendinden olmayanları daima şüphe ile karşıladığına göre, köy muhtar - lideri gibi, köy öğretmeni ve imamının da mümkün ise aynı köy halkından seçilmesidir. Bu usulün, köyün dâvalarını yakından tanımak, çözüm yollarını köylü ile birlikte araştırmak, köylü ile işbirliği yapabilmek ve bizzat kendi köyüne ve hemşehrilerine hizmet edebilmenin verdiği ruhî tatmin bakımından büyük faydaları vardır.

Buna göre, köy muhtarlarını tabî köy lideri telâkki etmek, bunları kalkınma için lüzumlu nazarı ve pratik bilgilerle tehziz edebilmek için kısa süreli kurslara tâbi tutmak, nihayet köyde kalkınma işinin aksamaması için her seçim devresinde eski ve yeni muhtarın müştereken çalışmalarını temin etmek gerekir. Bu usul, muhtarı yalnız idarî fonksiyonu olan bir adam durumundan çıkaracağı gibi, köylüyü de muhtar seçiminde daha titiz davranmaya sevkedecektir.

6 — İktisadî faaliyetin seçimi, tanzimi ve finansmanı ile ilgili işler:

Köy kalkınmasının iktisadî veçhesi ziraî kalkınmadır. Bu sebeple köy kalkınması incelenirken Türkiye'de ziraî kalkınmanın şartları ve bununla ilgili tedbirlerin de gözden geçirilmesi icap eder.

Maamafih, Türkiye'nin ziraat kalkınması ile ilgili esas meseleler başka bir etüdümüzde gerek nebatî istihsal gerek hayvancılık yönünden etraflı şekilde incelenmiş olduğundan aynı mevzua tekrar avdet etmiyoruz¹⁷. Bu kısımda sadece toplum kalkınması ile ilgili olarak ehemmiyet arzeden özel bazı iktisadî meseleler üzerinde durulacaktır.

Köyde sür'atli bir kalkınmayı kolaylaştıracak esas ziraat faaliyetinin nevinin tâyini, bilhassa ölü mevsimin değerlendirilmesi gayesine mâtuf sınaî faaliyetler, mahsul fiyatları ve köydeki tasarruf meblâğlarının istihsale kanalize edilmesi imkânları hakkındaki düşüncelerimi hülâsa etmeğe çalışacağım.

a) Seçilecek ziraat faaliyetinin nevi, mahsulün cinsi ve fiyat politikası.

Köy kalkınmasının iktisadî veçhesi tetkik edilirken üzerinde durulması gereken ilk nokta, her bölgeye göre değişecek ana mahsul nevilerinin tesbit edilmesidir. Bu tesbit işi yapılırken gözönünde bulundurulması gereken bazı hususlar vardır ki en önemlileri şöyle sıralanabilir :

- i) Mahallî tabii şartların arzettiği hususiyetler,
- ii) Muhtelif mahsullere olan memleket ihtiyacı,
- iii) İhracat bahis mevzuu olduğu takdirde dış fiyatların seyri.

Bu noktalar Ziraat ve Ticaret Vekâletleri ve Devlet Plânlama Teşkilâtı gibi ilgili dairelerin müşterek çalışmaları ile aydınlandıktan ve mukayeseli maliyet hesapları yapıldıktan sonra her bölge için sür'atli bir kalkınmayı mümkün kılacak yani en verimli ve kârlı olan binaenaleyh desteklenmesi icap eden mahsul cinslerinin neler olduğu tesbit edilir. Bu arada yalnız nebatî mahsullerin değil, hayvanî mahsullerin de dikkatle gözönünde bulundurulması gerekir. Bilhassa ihracat bahis mevzuu olduğunda, hayvanî mahsullerin millî ekonomi bakımından daha emin, istikrarlı ve kârlı bir gelir kaynağı olduğu unutulmamalıdır. Zira dahilde hayvanî mahsullerin istihsali iklim değişikliklerinden nebatî istihsal derecesinde müteessir olmadığı gibi, bu maddeler dışarıda her zaman ve müste-

17) Kenan Gürtan; Türkiye'nin Ziraat Kalkınması ve Baade Raporu Hakkında Düşünceler, İktisat ve Maliye Mecmuası, 15 Aralık 1959, s. 499 - 516.

kar fiyatlarla alıcı bulduklarından ihraçları da bir müşkilât arz-etmemektedir¹⁸.

Nebatî veya hayvanî ana istihsalin nev'i bir kere tesbit edildikten sonra Köy İşleri Bakanlığı ilgili daire ve müesseselerin (Ziraat Vekâleti, Ziraat Bankası v.s.) teknik ve malî yardımlarını da temin etmek ve Hükümetin her bölgenin hususiyetlerine göre ayarlanmış fiyat politikası ile de desteklenmek suretiyle ziraî istihsal programlarını tatbik mevkiine koyabilir.

b) Köyde sınaî faaliyetler.

1960 Köy Anketi sonuçları sınaî faaliyet bakımından köylerimizin pek geri bir durumda bulunduğunu göstermektedir. Köylerde yapılan sınaî işlerin ehemmiyet derecesine göre sıralanışı ve muhtarlıklarla köy nüfusunun bu bakımdan bölünüşü şöyledir :

El ve ev san'atlarına göre köy nüfusu

(Köy Anketi 1960)

<i>Sınaî faaliyetin nev'i</i>	<i>Muhtarlık</i>		<i>Nüfus</i>	
	<i>Sayı</i>	<i>%</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Dokumacılık	2.427	6.9	1.373.334	7.3
Halicilik	1.379	3.9	877.460	4.6
Demircilik, Arabacılık	593	1.7	588.181	3.1
Diğer	863	2.4	690.447	3.7
El ve ev san'atı bulunmayan	30.120	85.1	15.377.298	81.3
Toplam	35.382	100.0	18.906.720	100.0

Kaynak : İstatistik Yıllığı 1960 - 1962, s. 232.

35.382 köyden 30.120 sinde yani % 85.1 inde sınaî olarak vasıflandırılabilir hiç bir faaliyet olmadığı anlaşılmaktadır. Demek ki 15.4 milyonluk bir köylü kütlesi, yani köy nüfusunun % 81.3 ü bir el ve ev san'atından mahrumdur. Bu nisbette el emeğinin ziraî faaliyetlerin ölü mevsiminde âtil kaldığına şüphe yoktur. Bu, millî

18) Kenan Gürtan; Buğday Siyaseti ve Hayvancılığın İnkişafı, İktisat ve Maliye Mecmuası, 15 Nisan 1956.

ekonomi bakımından büyük bir kayıptır. Binaenaleyh, köylerde hem istihdamı genişletmek hem de gelirleri arttırmak için ziraat faaliyetlerinin yanında sınaî işlerin canlandırılmasına ve geniş kütlelere benimsetilmesine de ihtiyaç vardır. Bu maksatla büyük sanayiînin muhtaç olduğu malzemenin kısmen köy bölgelerine yayılacak ekonomik ünitelerde imâli ana prensip olarak düşünülmektedir¹⁹.

Köylerin yeniden kuruluşu ve bazı köylerin birleştirilmesinden sonra dahi sayıları bir hayli kabarık olacak köy ünitelerine büyük sanayi için lüzumlu malzemeyi hazırlıyacak küçük tesisler kurmak malî bakımdan ağır bir yük teşkil edeceği gibi, böyle bir teşebbüs iktisadî de olmayacaktır. Zira köy başına düşen imalât azaldıkça maliyet yükselecektir. Kaldı ki köylerde bu tarzda imalâtı yapacak kalifiye ve yeter miktarda iş gücünün bulunacağı da şüphelidir.

Bu itibarla köylerde sınaî faaliyeti canlandırmak ve kalkınmayı destekler bir hale getirebilmek için bilhassa ziraate dayanan basit sanayi işlerini, ziraat san'atlarını ve mümkün ise ev sanayiîni geliştirecek tarzda bir yol tutulmalıdır. Hayvancılığın mümkün olan her köyde gelişmesine yardım etmek bu bakımdan çok faydalıdır. Çünkü hayvancılık nebatî istihsal derecesinde ölü mevsim bırakmadığı gibi, yağ ve peynir şeklindeki süt mamûllerinin imâli de büyük bir sermayeye ve teknik bilgiye ihtiyaç göstermez. Yeter ki bunların değer fiyatla pazarlanmasını temin edecek kooperatif tarzında bir organizasyon kurulmuş olsun.

Köylerde yapılacak sanayi işlerinin mahiyeti tâyin edilirken realitelerden hareket olunmalıdır. Yukarıda verilen Köy Anketi sonuçları köy nüfusunun bilhassa dokumacılık (% 7.3 ü) ve halıcılık (% 4.6 sı) ile meşgul olduğunu göstermektedir. Bunda, şüphesiz gelenekler kadar şartların müsait olmasının da rolü vardır. Bursa ve İsparta gibi bazı vilâyetlerimizde görüldüğü üzere, şâyet köylerde ev sanayiî şeklinde benimsenmiş el dokumacılığı ve halıcılık mevcut ise, bu sanayi şubelerinin gelişmesi için gereken tedbirler alınmalıdır. Yol şebekesi genişleyip, motorlu vasıta sayısı arttıkça ve ziraatte makineleşme genişledikçe bunların tamirciliği şeklindeki küçük sanayiînin köylere kadar yayılması da müsbet bir tesir icra edebilir.

Hülâsa, köyün şehirleşmesini temin etmek, köy ile şehir arasındaki büyük farkı azaltmak, gerek ekonomik gerek sosyal şartlar itibariyle köyü yaşanabilir bir hale getirmek için ziraat faaliyetinin

19) Köy İşleri Bakanlığı Kuruluş Çalışmaları, s. 32.

yanında iptidai tarzda da olsa sınaî işlere yer vermek toplum kalkınmasında dikkat edilecek hususlardan biridir. Bu suretle ölü mevsimde âtil kalan iş gücü kısmen kıymetlendirileceği gibi hâlen yardımcı gelir temini için köy ve şehir arasında görülen ve faydaları kadar sosyal mahzurları da bulunan mevsimlik nüfus hareketleri de bir dereceye kadar önlenmiş olur.

Şüphesiz, bahsedilen sınaî faaliyetleri müessir bir şekilde canlandırabilmek için zamana ihtiyaç vardır. İstihdamı genişletmekle beraber sür'atli kalkınma maksadına hizmet edecek ve kısa vâdede netice verebilecek sanayi dışı bazı işlere de önem verilmesi gerekir. Küçük sulama işleri ve elverişsiz arazinin kullanılabilir hale getirilmesi şeklindeki toprak ıslahatı, ormanlaştırma, köy yolları inşası, hattâ ziraatte emek kesafetine dayanan metodlar, hem âtil emeği değerlendirmek hem de verim ve geliri arttırmak bakımından düşünülmesi lâzım gelen tedbirlerdir. Bunların çoğu her ne kadar devletin mahallî faaliyetlerinin genişletilmesine bağlı işler ise de bilhassa köylerin inisiyatifi ve teşkilâtçı gayretleri ile tahakkuk yoluna girebilir. Köylerdeki an'anevî, ailevî ve ferdiyetçi temayül, bu bakımdan büyük bir engel olarak ortaya çıkabilir. Bu sebeple bahsedilen mevzularda bilhassa kooperatifçilik yolu ile grup halinde müşterek çalışma şekli desteklenmelidir²⁰.

c) Tasarrufların istihsale yöneltilmesi ve kredi ihtiyaçları.

Gelir seviyesinin düşüklüğü sebebiyle köyde tasarruf mühimsenecek bir nisbette değildir. Umumî yatırım hacmi içinde köylerdeki yatırımların pek cüz'î bir yer işgal etmesi de bu hususta iyi bir fikir verebilir. Maamafih köyde bütün tasarrufların yatırıma gitmeyip, mühim bir kısmının nakid veya altın olarak muhafaza edildiği malûmdur. Tasarrufu teşvik tedbirlerinden daha mühim olan husus, yatırıma gitmeyen bu tasarruf meblâğlarının istihsale yöneltmesini teşvik edecek tedbirleri araştırmaktır. Köylü çok defa kârlı yatırım yapabilmek için lüzumlu iktisadî bilgiden mahrumdur. Bu sebeple tasarruf sahipleri biraz da emniyet mülâhazasıyla tasarruflarını bankaya dahi yatırmayıp ya nakit, ya da an'anevî şekilde altın olarak muhafaza etmeyi tercih ederler. İcap ederse kuvvetli garantiler verilerek ve her yıl muayyen nisbette bir temet-

20) Production techniques and employment creation in underdeveloped economies, International Labour Review, ILO, Vol. 78, No. 2, August 1958, s. 148.

tü temin edilerek tasarruf sahiplerinden toplanacak olan bu tasarruf sermayeleri ile köy çapında ziraat ve sınaî faaliyetlerle istigal edecek istihsal kooperatifleri kurulabilir.

Ziraat Bankasının gerek doğrudan doğruya gerek kredi kooperatifleri kanalı ile bu teşekkülleri malî bakımdan desteklemesi teminatın bir şartı olabilir. Ayrıca, Ziraat Bankasının çiftçiye istihsal kooperatifine koyduğu sermaye nisbetinde kredi hakkı tanınması esası kabul edilirse, bu, tasarrufu teşvik bakımından fevkalâde müsbet bir rol oynayabilir.

7 — Teşkilât:

Köy kalkınmasına ait işlerin plânlaştırılması ve tatbikinin bu maksatla kurulmuş Köy İşleri Bakanlığına verilmesi, yani tek Bakanlıkta toplanması, köye hizmet götüren muhtelif daireler arasında müessir bir koordinasyonun sağlanması bakımından çok isabetlidir. Köy İşleri Bakanlığı kurulurken diğer Vekâlet ve müesseselerin ilgili şubelerinin bu Bakanlığa bağlanacağı tabiidir. Ancak bu teşkilâtlandırma yapılırken,

a) Münhasıran köyle ilgili hizmetleri gören daire ve şubelerin yeni Bakanlık bünyesine alınması,

b) Muhtelit hizmet gören ve servislerin ayrılması idarî veya teknik güçlük doğurabilecek veya hizmetin aksamasına sebebiyet verebilecek, ya da israf ve tekerrüre yol açabilecek olan hallere dikkat edilmesi gerekir. Diğer bir ifade ile Bakanlıklar arasında iyi bir koordinasyon sağlanabildiği takdirde kısmen köye yönelmiş hizmet ifa eden daire ve şubelerin başka bir bakanlık veya teşkilât bünyesinde bırakılmasında büyük bir mahzur yoktur.

Bu münasebetle başka Bakanlıklardan Köy İşleri Bakanlığına transfer edilecek personel hususunda bir noktaya dikkat çekelim : Bu personeli Köy İşleri Bakanlığı bünyesine almakla mesele halledilmez. Bu memurlara görecekları yeni işin ehemmiyeti ile mütenezip teknik ve meslekî bilgiler verilmeli ve aldıkları görevin lüzumlu kıldığı hizmet aşkı aşılmalıdır. Şüphesiz, Bakanlık kadrosuna alınacak bütün kademelerdeki personeli kurslar açarak yeni bir eğitime tâbi tutmaya lüzum yoktur. Köy kalkınması ile ilgili servislerde ve aktif rol oynayacak personelin eğitimi maksada kâfidir.

Köy İşleri Bakanlığının mahallî teşkilâtına gelince : Köy İşleri Bakanlığının mahallî olarak idarî teşkilât kademelerine göre, yani

köy, ilçe ve il seviyelerinde teşkil edilmesi istenmekte ve bilfarz kaymakamlar köy kalkınma gruplarının ilçe seviyesi başkanı olarak düşünölmektedir²¹. İdare âmirlerini aynı zamanda köy kalkınmasında grup başkanı olarak istihdam etmek, kanaatimizce, mahzurludur. Filhakika kaymakamlara ağır idarî vazifelerine ilâveten bir de bu mühim iş yüklenirse, haklı olarak buna gereken ehemmiyeti veremeyecekleri, bunu ikinci derece bir vazife telâkki edecekleri peşinen kabul edilmelidir. Kaymakamların tâbi tutulacakları kısa süreli bir stajla toplum kalkınması için lüzumlu bütün bilgileri edinmeleri de kabil değildir. Ayrıca, mahallî teşkilât üniteleri çok küçük tutulursa, Köy İşleri Bakanlığı kadrolarına alınacak olan 70 bin memur pek çok sayıdaki ünite arasında dağılacığından bunların müessir şekilde hizmet görmeleri de güçleşir.

Bu sebeplerle Köy İşleri Bakanlığı plânlama, koordinasyon ve tatbikat işinde köyleri benzer hususiyetler arzeden birkaç vilâyeti bölgeler halinde birleştirmeli ve Toplum Kalkınması Bölge Başkanlıkları teşkil etmelidir.. Bu mevkilere toplum kalkınmasında ihtisas sahibi, vali ve kaymakam gibi idarecilerden her türlü yardımı görecek, bütün mesaisini bu maksada hasredek iktisatçı ve sosyologlar getirilmeli ve bölge başkanlarına zirafî, sınaî ve teknik sahada yardım edecek danışma ve plânlama kurulları vazifelendirilmelidir. Bölgeye dahil vilâyetlerin ilgili dairelerindeki yetkililerin bu kurulların üyesi olarak vazifelendirileceğı tabiidir.

Merkez teşkilâtındakiler hariç, toplum kalkınması için tefrik edilen memurlar bölge başkanlıkları emrine verildiğı takdirde rasyonel bir tarzda tahakkuk ettirilecek yeni köy kuruluşlarından sonra köylerin sayısı da azalacağından, az sayıda memurun bile bölge teşkilâtı içinde müessir bir vazife görmesi mümkün olur. Esasen köylerde toplum kalkınması lideri durumundaki muhtar, programın sabit tatbikçisi durumunda olacağından, mahallî teşkilât memurlarının rolü, münferit köylerle teşkilâtın irtibatını temin etmek, köy-kalkınmasında köy liderine yardımcı olmak, plân tatbikatını kontrol etmek, programla ilgili bilgileri toplayıp değerlendirmek ve plânların hazırlanmasına yardımcı olmaktır. Diğer bir kısım sabit memurların da Bölge Başkanlıklarında plânlama ve koordinasyon işleriyle vazifelendirileceğini ilâveye lüzum yoktur.

Böyle bir bölge teşkilâtı idarî hudutlar gözönünde tutularak bir kaç vilâyeti kavrıyacak tarzda kurulacağından, il ünitesine gö-

21) Köy İşleri Bakanlığı Kuruluş Çalışmaları, s. 44.

re hazırlanmış olan kalkınma plânları ile telif hususunda da bir müşkilât arzetmez. Çünkü bu takdirde bölgenin kavradığı illere ait plân ve projelerin toplamı, o bölgenin plân ve projeleri haline gelir.

Bu vesile ile işaret edelim ki, kalkınma plânının tatbikinde de bölge teşkilâtına ihtiyaç vardır. Kanaatimizce, umumî bir kalkınma plânı bölge plânları şeklinde bölünmüş olmalıdır. Plânın idarî teşkilât ünitelerine yani vilâyetlere göre bölünmesi son derece teferruatlı olduğu gibi, teknik ve kontrol bakımından da mahzurludur. Bir bölgenin mahallî şartlarına ve hususiyetlerine daha yakından nüfuz edebilmek, realist bir plânın ihzarına bu bakımdan yardımcı olmak, bir kaç vilâyeti birden ilgilendiren şümüllü projeleri idarî müşkilâta uğramadan gerçekleştirmek ve projelerin zamanında gerçekleşip gerçekleşmediğini yakından tâkip ederek gereken tedbirleri ittihaz etmek için Devlet Plânlama Teşkilâtının Bölge Teşkilâtı addedilebilecek olan kuruluşlara ihtiyaç vardır. Toplum kalkınması için kurulmasını lüzumlu gördüğümüz Bölge Başkanlıkları, Plânlama Teşkilâtının bu bölge teşkilâtı bünyesi içinde mütalâa edilebileceği gibi, ondan ayrı, fakat ona paralel ve onunla sıkı işbirliği halinde çalışan bir organizasyon olarak da düşünülebilir. Bu, iki husustaki bölge teşkilâtının kurulmasına karar verildikten sonra üzerinde durulması gereken bir meseledir.

8 — Köy Kalkınması Plânları:

Son olarak toplum kalkınması programlarının hazırlanması ile ilgili bir noktaya işaret etmek istiyoruz.

Kalkınma Plânında ve Köy İşleri Bakanlığı Kuruluş Raporunda belirtildiği gibi, köy kalkınması için köy seviyesine kadar inen şümüllü plânlara ihtiyaç vardır²². Bu bahiste üzerinde durulması lâzım gelen bir nokta şudur :

Noksan ve ihtiyaçlar bakımından köyler arasında müşterek taraflar ve benzerlikler bulunduğu gibi bu bakımdan karşılaşılan mahallî farklar da oldukça önemlidir. Bu sebeple bölgeler itibariyle hazırlanacak umumî toplum kalkınması programları birçok noktalarda birbirine uymıyacaktır. Bu farklılık dolayısıyla plân ve programların iki kısımdan müteşekkil standard bir semaya uygun olarak hazırlanması faydalıdır. Önce, toplum kalkınmasında bütün köyler için umumî ve müşterek problemler üzerinde durularak, bunların çareleri, tedbirleri ve çözüm metodu gösterilmeli, bunu tâki-

22) Kalkınma Plânı Birinci Beş Yıl, 1963 - 1967, s. 104.
Köy İşleri Bakanlığı Kuruluş Çalışmaları, s. 43.

ben ikinci kısımda her bölge için mahallî şartlara göre özel problemler üzerinde durularak bunların tedbirlerine geçilmelidir. Bu şekil, bölge toplum kalkınması plânlarının standard esaslara göre ihzarında, tatbik ve kontrolünde, bölgeler arası mukayeselerde büyük kolaylık sağlayacaktır.

Bu bahiste şu noktaya da işaret edelim ki, her bölge için realist toplum kalkınması plânları ancak bölge etüdlerine istinaden hazırlanabilir. Bir bölgenin veri durumunda olan tabii, demografik, sosyal ve iktisadî şartları bilinmeden ve son yıllardaki gelişmesi hakkında objektif bir fikir belirmeden o bölgenin sosyal ve iktisadî bakımdan hangi şartlarla, hangi istikamette ve nasıl bir inkişaf gösterebileceği anlaşılamaz. Diğer bir ifade ile toplum kalkınması plânları ancak sosyal ve iktisadî mahiyetteki bölge etüdlerinin ışığı altında hazırlanabilir. Bu itibarla, 1967 yılına kadar geçecek olan hazırlık devresi içinde ihzarî mahiyetteki bu bölge etüdlerinin de yapılması iktiza eder.

N E T İ C E

Yukarıda muhtelif paragraflarda incelenmiş olduğu gibi, köy kalkınması çok veçheli bir teşebbüstür. Böyle bir teşebbüsün başarısı devletin malî ve teknik desteğine, idarî, hukukî, sosyal, iktisadî ve teknik mahiyette muhtelif tedbirlerin isabetine ve bu tedbirlerin birbirile ahenkleştirilmesine bağlıdır. Fakat bütün bunların üstünde toplum kalkınması teşebbüsünün ilk başarı şartı, köylünün bu çalışmalara gönüllü ve aktif iştirâkinin sağlanmasıdır. Öyle ki, köy toplumunun fertleri müşterek dâvalarını halletmek üzere bir araya gelmeli, bu dâvaların üzerine eğilmeli, plâna uygun olarak verilecek karar istikametinde grup halinde ve azimle çalışabilmelidir. Bu, yalnız bir istek ve gayret meselesi değil, aynı zamanda bir organizasyon ve disiplinli çalışmaya alışma meselesidir. Oysa, halkımız şu veya bu sebepten dolayı umumiyetle ferdiyetçi bir görüşe sahiptir. Bu ferdiyetçi görüş, bilhassa iktisadî hayatta sermaye imkânlarının ve ferdî kabiliyetlerin birleştirilmesine mâni olmakta, müşterek hareketin temin edebileceği müsbet neticelere ulaşmaktan cemiyeti alıkoymaktadır. Gerçekten, Batının iktisadî bakımdan sür'atle yükselmesinde birinci derecede rol oynayan şirketler, memleketimizde aynı müsait gelişme ortamını bulamamıştır. Tarım Satış Kooperatiflerinin başarısızlığı bu hususta ikinci bir misâl olarak gösterilebilir. Türk çiftçisinin gerek mahsulünün tek elden en mü-

sait şartlarla satışını temin etmek, gerek ihtiyaç duyduğu tohumluk, gübre ve ziraat vasıtalarının gene tek elden ve en müsait şartlarla satın alınmasını mümkün kılmak maksadiyle kurulan Tarım Satış Kooperatifleri çiftçi lehine teşekküller oldukları halde, bilhassa ferdiyetçilik temayülünden dolayı gelişmeye imkân bulamamışlardır.

Bu misaller ferdiyetçilik temayülünün cemiyetimizdeki kuvvetini ve ilerleme bakımından mahzurlarını belirttikleri için mânâlıdır.

İmdi, köy kalkınması teşebbüsünün karşılaşacağı bir çok güçlüklerin yenilmesi, muhtelif paragraflarda yeri geldikçe temas edildiği gibi, köylerde ziraat kooperatiflerinin kurulması ve müessir bir şekilde çalışması ile mümkün olabilir. Bunlar, muhtelif paragraflarda incelediğimiz tedbirlerin âdeta bir sentezini yapacak, toplum kalkınması programlarına hayatiyet verecek ve köylüye rehberlik edecek teşekküllerdir. Nitekim, toplum kalkınması metodunu benimsemiş olan bütün memleketlerde tatbikat bu yoldadır. İsrail, Meksika, Sudan, Hindistan, Pakistan ve diğer memleketlerde toplum kalkınması plânları, tipleri birbirinden farklı olmakla beraber, hep ziraat kooperatifler vasıtasıyla yürütülmektedir.

Sermaye noksanlığı, tatbik edilen ziraat istihsal usûllerinin geriliği, çiftçi kütlesinin tahsil ve mesleki tecrübe seviyesinin düşüklüğü gibi güçlükler muvacehesinde çok sayıda küçük çiftliğin rasyonel esaslara göre çalışabilmesi ancak bunların kooperatifler halinde birleştirilmesiyle imkân dahiline girebilir. Bu sebeple ziraat kooperatiflere köylerin ve topyekûn ziraatin demokratik yoldan kalkınmasını temin edecek teşekküller olarak ümitle bakılmaktadır²³.

Toprak ıslahatından ve bütün modern ziraat usûllerinin tatbikinden başlayarak, küçük çiftçilerin müştereken ihtiyaç hissettikleri maddelerin mübayaasında ve mahsulün satışında en müsait şartların teminine kadar geçitli vazifeler görecektir olan bu kooperatifler fonksiyonları itibariyle bir istihsal ve satış kooperatifi mahiyetindedir. Kooperatif sermayesi olarak devletin malî yardımını, köylünün küçük tasarruflarından meydana gelecek öz sermaye ve Ziraat Bankasının müessir kredi yardımları birleştirilebildiği takdirde köy kalkınmasını güçleştiren malî engel aşılmış olur. Bu malî imkânlarla devletin temin edeceği teknik bilgi ve tecrübe birleştirilebildi-

23) A. G. Mezerik; Zikredilen eser, s. 17 - 18.

ği nisbette teşebbüsün başarısı beşerî unsurun yani köylünün gönüllü iştirakine, müsbet ve aktif davranışına bağlı kalır.

Kooperatiflerin bu bakımdan yani köy kalkınmasında halkın iştirakini temin hususunda da yardımcı olacağına şüphe yoktur. Münferit hareket ettikleri takdirde hiç bir zaman elde edemeyecekleri imkânları sağlayan, malî ve teknik güçlükleri bertaraf eden bir teşkilâta karşı küçük çiftçilerin kuvvetle bağlanacakları ümit edilebilir. Bu bağlılık ferdiyetçi temayülü zayıflatacağı gibi, çiftçiler arasında dayanışma ve dâvaları müşterek halletme temayülünü de kuvvetlendirebilir. Bunun gerçekleştiği gün, toplum kalkınması teşebbüsü gayesine varmış demektir. Bu bakımdan toplum kalkınmasının başarısı büyük ölçüde zirâî kooperatiflerin başarısına, yani bunların kuruluş prensiplerinin tesbitinde ve tatbikinde gösterilecek basiret ve isabete bağlı bulunmaktadır.